

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI VA TA'ЛИМ SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Allamuradova Gulnoza Anvarovna

Sirdaryo viloyati Sayxunobod tumani 10-sonli DMTT direktori

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimining maqsad va vazifalari va ta'lim tizimini yanda takomillashtirish haqida aytib o'tilgan.

Аннотация: в данной статье говорится о целях и задачах системы дошкольного образования и совершенствовании системы образования.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, samaradorlik, bolalar, pedagoglar, faoliyat, ta'lim-tarbiya, maqsad.

Ключевые слова: образовательный процесс, эффективность, дети, педагоги, деятельность, воспитание, цель.

Bog'cha yoshidagi bolalarning o'yinlari atrofdagi narsa va xodisalarni bilish quroli bo'lish bilan birga yuksak ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Boshqacharoq qilib aytganda, uyin qudratli tarbiya qurolidir. Bolalarning uyinlari orkali ularda ijtimoiy foydali, ya'ni yuksak insoniy hislatlarni tarbiyalash mumkin. Bundan tashqari, agarda biz bolalarning uyini faoliyatlarini tashkaridan kuzatsak, uyin jarayonida ularning barcha shaxsiy hislatlari(kimning nimaga kuprok qiziqishi, kobiliyati, irodasi temperamenti) yakkol namoyon bulishini kuramiz. Pedagogik hamkorlikning asosiy holatlari-ta'limga tarbiyachi va tarbiyalanuvchining o'zaro ijodiy hamkorligi sifatida munosabat; majburlamasdan o'qitish; qiyin maqsad g'oyasi (tarbiyalanuvchining oldiga murakkab maqsad qo'yiladi va uni yengib o'tishiga ishonch hissi singdiriladi); tayanchdan foydalanish (tayanch signallar); o'z-o'zini tahlil qilish (tarbiyalanuvchilar faoliyati natijalarini yakka tartibda va jamoa bo'lib muhokama qilish); erkin tanlov (tarbiyachi tomonidan ixtiyoriy ravishda tarbiyalanuvchilarning o'quv dasturini yaxshiroq o'zlashtirishlarini maqsad sifatida belgilab o'qitish vaqtini tanlashi); guruhning intellektual foni (o'qitishning mazkur bosqichida ahamiyatli hayotiy maqsadlarni qo'yish va tarbiyalanuvchilar tomonidan dasturga nisbatan kengroq bilimlar egallash); shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori ijrosini ta'minlashda bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlarini tatbiq etish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ta'lim tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash ishlarini izchil davom

ettirish maqsad qilib olindi. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan dasturida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari rejasi ishlab chiqildi. Ta'lim tizimining hozirgi kundagi rivojlanish bosqichida uning birinchi bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'limda jadal o'zgarishlar yuz bermoqda va ular quyidagilarda namoyon bo'lmoqda:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining xuquqiy-me'yoriy asosi takomillashmoqda;

➤ maktabgacha ta'lim tashkilotlari moliyaviy-xo'jalik faoliyatining yangi turlariga o'tmoqda; nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'i kengaymoqda;

➤ ta'limning ilg'or texnologiyalari joriy etilmoqda; xodimlar malaka oshirish tizimi takomillashmoqda;

➤ qisqa muddatli guruhlar asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining muqobil shakllari joriy etilmoqda.

➤ Maktabgacha ta'limning mazkur Konsepsiyasi uning 2017 yilgacha bo'lgan vazifalari, strategiyasi, maqsad va tamoyillarini aniqlab beradi. Konsepsiyaning xuquqiy asosini quyidagi me'yoriy-xuquqiy hujjatlar tashkil etadi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" va ta'lim sohasidagi boshqa huquqiy-me'yoriy hujjatlar. Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini hisoblanadi. U tarbiyalanuvchi shaxsini sog'lom va yetuk, maktabda o'qishga qiziqishni shakllantirish maqsadini ko'zlagan holda, olti-yetti yoshgacha oilada hamda davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladi. Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalarini tatbiq etishda jamoat va homiy tashkilotlari, mahalla, xalqaro fondlar faol ishtirok etadilar. Maktabgacha ta'lim-tarbiyalanuvchining individual va yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda uning jismoniy va psixik rivojlanishini ta'minlovchi, uni uzluksiz ta'limning keyingi bosqichi - maktabga borishiga zamin yaratuvchi, har tomonlama maqsadli yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya jarayonidir. Maktabgacha ta'lim o'zining shakl va usullaridan qat'iy nazar quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

➤ tarbiyalanuvchilarning jismoniy va psixik sog'ligini mustahkamlash; tarbiyalanuvchilarni milliy, umuminsoniy, qadimiy va madaniy qadriyatlarga jalb etish;

➤ tarbiyalanuvchining aqliy, intellektual salohiyatini rivojlantirish;

➤ milliy an'analar va udumlar asosida yuksak ahloqiy va ma'naviy sifatlarni shakllantirish;

➤ tarbiyalanuvchilarni tizimli va maqsadli ravishda maktabda ta'lim olishga tayyorlash, ularning individual xususiyatlari va iqtidorini rivojlantirish. Yuqorida bayon etilganlar shunga guvohlik beradiki, O'zbekiston Respublikasidagi maktabgacha ta'lim tizimi tarbiyalanuvchining individual xususiyatlarini inobatga

olgan holda, davlat va jamiyat talablariga binoan har tomonlama rivojlantirilishini ta'minlashi lozim. Maktabgacha yoshning xususiyati shundan iboratki, ushbu davrda aynan umumiy rivojlanish ta'minlanadi, natijada kelajakda har qanday ijtimoiy bilim, malaka, ko'nikma va faoliyatning turli ko'rinishlarini egallash uchun poydevor yaratiladi. Ta'lim jarayoni tarbiyalanuvchi shaxsiga yo'naltirilganligidan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning ta'lim-tarbiyasi shaxsning rivojlanishida ijodiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda ta'lim-tarbiyaning usul va uslublari tizimidan tashkil topgan hamkorlik pedagogikasi tamoyillariga tayanib amalga oshirilishi lozim. Ta'limning natijalari tarbiyalanuvchida hozirjavoblik, mehribonlik, muloqotchanlik, rostgo'ylik, haqiqatparvarlik, maqsad sari intilish, tashabbuskorlik, dadillik, tashkilotchilik, mehnatsevarlik, javobgarlikni his qilish, ziyraklik, vazminlik, mardlik, mustaqillik, ishchanlik, kuzatuvchanlik, topqirlik kabi shaxsiy fazilatlarning o'zgarishida namoyon bo'ladi. Ta'lim orqali inson va fuqaroning zamonaviy jamiyatga takomillashuvi hamda har tomonlama kirishuvi (qorishib ketishi) ta'minlanadi; zamonaviy bilimlar darajasiga mos keluvchi dunyo tasviri shakllanadi; dunyo darajasiga mos keluvchi shaxsning milliy va dunyoviy madaniyatga integratsiyasini zamin tayyorlovchi jamiyatning umumiy va professional madaniyati vujudga keladi; jamiyatning milliy kadrlar salohiyati ishlab chiqiladi va rivojlantiriladi. Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchiga ta'lim-tarbiya berishda shaxsiga yo'naltirigan ta'lim Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchiga ta'lim-tarbiya berishda shaxsiga yo'naltirigan ta'lim modeli ustuvor sanaladi. Shaxsiga ongli yondashishning maqsadi-shaxsni rivojlantirish, uni berilgan standart va bosim ostida "o'zgartirish emas", balki "uni qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilish"dir. Shaxsiy yondashuv ta'lim jarayoni ishtirokchilarining shaxsiy majburiyatlarini rivojlantirish va to'liq namoyon qilish uchun sharoit yaratishni ko'zlaydi. Shaxsiy majburiyatlar - bu shaxs tomonidan "shaxs bo'lish" ijtimoiy buyurtmasini tatbiq etuvchi ma'lum fazilatlarning namoyon etilishidir. Pedagog tomonidan qadriyatlar orasida yo'nalishini aniqlash uning kasbiy faoliyatini belgilaydi. Shaxsiga yondashuv pedagog va tarbiyalanuvchiga o'zini shaxs sifatida his qilishiga, ularning imkoniyatlarini aniqlash va namoyon etishga, o'zini anglab yetishga, jamiyat tomonidan amalga oshirilishi mumkin bo'lgan o'z-o'zini anglash, o'z-o'ziga ishonish va o'zini kashf qilish usullariga imkon yaratadi. Maktabgacha yoshda tarbiyalanuvchi buyumlarning alohida yuzaki xususiyatlarini qabul qilishning yuqori cho'qqilarini egallaydi, ko'rgazmali shakldagi amaliy va aqliy vazifalarning yechimini topadi. Lekin tarbiyalanuvchi hali buyumlarning ko'rinishiga ahamiyatsiz bo'ladi. Bu tabiiy hol chunki buyumlar uning uchun mavjudir va ular tarbiyalanuvchini faqat amaliy va aqliy faoliyat ob'ekti sifatida qiziqtiradi. Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchi buyumlarning mohiyatini emas, balki ularning tashqi ko'rinishi va ishlatilishiga qarab ish tutadi. Buyumlarning bizlarga qanday ko'rinishi bilan mohiyati o'rtasida katta farq

bor. Buyumlarning mohiyati yuzaki emas, u shaxsiy tajriba orqasida yuzaga kelmaydi, to'g'ridan-to'g'ri qabul qilinmaydi. U ijtimoiy tashkillashtirilgan o'quv – dunyoni ilmiy anglash orqali kashf etiladi. Tubdan o'zgartirilgan o'qitish – tarbiyalanuvchi va pedagogning hamkorlikdagi tubdan o'zgartirilgan (ko'rgazmali-rivojlantiruvchi) pedagog va tarbiyalanuvchi shaxsini mustaqil tarbiyalashga yo'naltirilgan faoliyati, qaysiki shaxsiy mazmuni hayotiy bo'shliqda qimmatli ahamiyatga ega bo'lgan, pedagog va tarbiyalanuvchining universallashtirilgan tizimi. Tubdan o'qitish quyidagi yondashuvlarni nazarda tutadi:

Ijtimoiy pedagogik yondashuv.

Uning mazmuni shundan iboratki, tarbiyalanuvchi tomonidan insoniyat tajribasining o'zlashtirilishini ta'minlovchi rivojlanishni amalga oshirish. Bunday yondashuv ta'lim berish jarayonini yakuniy natijaga-tarbiyalanuvchi shaxsining ijtimoiylashuviga erishishga yo'naltirilgan. Uning mohiyati tarbiyalanuvchi tomonidan jamiyatning ahloqiy, ma'naviy o'zgarishlarni tubdan isloh qilishdir. Bunday yondashuvda ta'lim tarbiya beruvchi vazifani bajaradi. Gnoseologik (bilish faoliyati) yondashuv o'qitish jarayoni mohiyatini anglash jarayonidan olib chiqadi va yuzaga kelgan anglash faoliyatini modifikatsiyalaydi (variatsiyalaydi). O'qitish insonning individual rivojlanishini tezlashtiradi, qaysiki ijtimoiy qonunchilikka bo'ysunadi. Shu bilan birga u insonning o'rnatilgan tartibda individual rivojlanishi bilan birga, inson ongining umumiy tarixiy rivojlanishiga ham bog'liqdir.

➤ O'qish umumiy va individual anglash shakllarini yaqinlashtiradi, individual faoliyatni umumiy anglash tizimiga yaqinlashtiradi, tarbiyalanuvchining shaxsiy tajribalari va o'qish va o'qitish davrida yuzaga kelgan tushunchalar orasidagi tafovutlarni chaqiradi. Gnoseologik o'qitishning mohiyati ta'lim vazifalarini tabiiq etishda o'qitilayotgan ob'ektning individuallashtirish jarayonini amalga oshirishdan iborat. Psixologik yondashuv. Bu yondashuv uchun insonning rivojlanishi va bilimlarni o'zlashtirishini psixologik nazariy bilimlarni yuzaga olib chiqishdan iborat. Aqliy faoliyatning bosqichma-bosqich shakllanishi nazariyasini inobatga olgan holda o'qitish birinchi materiallashgan bosqichdan ikkinchisi, ya'ni tayanch tashqi nutq faoliyatida saqlangan bosqichga o'tadi. Undan so'ng aqliy faoliyat to'liq ichki faoliyatda amalga oshiriladigan uchinchi, yuqori bosqichga o'tadi. Bunday yondashuvda o'qitishning mohiyati aqliy faoliyat shakllanishining bosqichlariga mos ravishda solishtiriladi. Bunday yondashuvda o'qitish tarbiyalanuvchining shaxsiga yo'naltiriladi va rivojlantiruvchi faoliyatni amalga oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori [1]
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri), 2020.
3. Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. 09.09.2017 y. PQ-3261-son
4. O'zbekiston respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida - T.:2019- y.
5. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori 391-sonli qarori T.:2019-y